
Laz vocabulary in „Adjarian dialect dictionary resources“

Lile Tandilava

Associate professor
Batumi Shota Rustaveli State University
Department of Oriental Studies
Georgia, Batumi
lile.tandilava@bsu.edu.ge

Abstract

Material I have found in Noghaideli's "Adjarian dialect vocabulary materials" shows that the dominance of Laz environment has led to a number of borrowings in Adjarian dialect, which are often used in the conversational part.

We will have to divide the materials into several parts:

1. Georgian language is characterized by borrowing the stem while verb borrowing and adding Georgian affixes. Examples below are good illustrations of this.

E.g. Adj. "ga -bghez-eba" J.N 49 p. - get angry

2. nouns that don't change the form:

Example: "dudi" – head (J.N) 96/ "dudi" -Head (227) A.T Laz toponyms. In Present Turkey there is a place – village "Azlagha", where the Laz Christians were beheaded and that place is called "Dudi Kvata" .

3.Nouns that change the form:

"Nogha" – young forest (J.N.)190/ "Nogha" – village center (A.T.)580.

4. Laz toponyms: in this materials we meet some toponyms:

"Ontapura" – gorge in the village Tskavroka (J.N.)195

Onta-pura/Puna Ontonu – dive (A.T) 640. Means “to dive” and this name comes from the diving places in the river “Ontapura”.

Pun/ra – is an affix and indicates to the place. Mtkhie-puna, kvae-puna i.e Tkhil-nari - Riverside rocks – this is Laz toponym.

Keywords: Laz; Adjara.

ლაზური ლექსიკა „აჭარული კილოს სალექსიკონო მასალებში“

ლილე თანდილავა

ასოცირებული პროფესორი
ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
აღმოსავლეთმცოდნეობის დეპარტამენტი
საქართველო, ბათუმი
lile.tandilava@bsu.edu.ge

აბსტრაქტი

მასალა რომელიც მოვიძიე ჯ. ნოღაიდელის „აჭარული კილოს სალექსიკონო მასალებიდან“ გვიჩვენებს, რომ ლაზური გარემოს დომინირებამ გამოიწვია რიგი ნასესხობანი აჭარულ დიალექტში, რომელსაც ხშირად იყენებენ სასაუბრო ნაწილში.

მასალების რამდენიმე ნაწილად დაყოფა მოგვიწევს: საკუთრივ ქართულ ენას ზმნის სესხებისას ფუძის სესხება და ქართული აფიქსებით გაფორმება ახასიათებს..მოცემული მაგალითები ამის დადასტურებაა.

საკვანძო სიტყვები: ლაზური ლექსიკა; აჭარული კილო.

მსჯელობა

სესხება ორ ენას ან დიალექტებს შორის დასაშვებია ენობრივი ურთიერთობებიდან გამომდინარე, რომელსაც ხშირად განაპირობებდა ისტორიული მოვლენები.

აჭარული დიალექტი ბოლო საუკუნეების განმავლობაში განიცდიდა თურქული ენის გავლენას,რამაც დიდი დალი დააჩინა აჭარულ ლექსიკას.ზუსტად ეს პროცესი ლაზურმაც გაიარა და ორივე დიალექტში საკმაოდაა თურქული ლექსიკა. მაგრამ დღევანდელი კვლევის ობიექტი თურქული კი არა ლაზური ნასესხობანია. ჯემალ ნოღაიდელის „აჭარული კილოს სალექსიკონო მასალებში“ აღმოვაჩინეთ ადრინდელი

ლაზური ლექსიკა, რომელიც აჭარულმა დიალექტმა უფრო ადრე ისესხა. ისტორიულ ნაწილს თუ გავითვალისწინებთ, არა და ის გასათვალისწინებელია, შავი ზღვის სანაპირო ერთი ტომის განსახლების არეალი იყო.ეს იყო კოლხეთის სამეფო,რომელიც ამ ტერიტორიაზე იყო განლაგებული.

არსებობს ის ისტორიული მოსაზრებაც, რომ აჭარული და გურული ტომები ქართის ტომებია და მათ მოახდინეს სამეფოს გახლეჩა და დღემდე ამ ტერიტორიებზე ბინადრობენ.გახლეჩის შემდეგ დარჩა ერთ მხარეს ლაზები და მეორე მხარეს სამეგრელო. აქედან გამომდინარე ლაზური და აჭარული დიალექტები საუკუნეების განმავლობაში მეზობელი დიალექტებია და მათმა სიახლოვემ განაპირობა სესხება ლექსიკისა რომელიც დახვდათ. ამ ლექსიკონმა შემოგვინახა მთელი რიგი ლაზურ-ჭანური ლექსიკა თავისი ძირი და სახეცვლილი ფორმებით.

მასალა რომელიც ამოვიღეთ „აჭარული კილოს სალექსიკონო მასალებიდან“ გვიჩვენებს, რომ ლაზური გარემოს დომინირებამ გამოიწვია რიგი ნასესხობანი აჭარულ დიალექტში, რომელსაც ხშირად იყენებენ სასაუბრო ნაწილში.

მასალების რამდენიმე ნაწილად დაყოფა მოგვიწევს:

1. საკუთვრივ ქართულ ენას ზმნის სესხებისას ფუძის სესხება და ქართული აფიქსებით გაფორმება ახასიათებს.. მოცემული მაგალითები ამის დადასტურებაა.

მაგ: აჭარ.გა-ბღეზ-ება (ჯ.ნ.) 49გვ. - გაავება , გაბრაზება

გა-ფაქ-ება (ჯ.ნ.) 62გვ. - მოკვლა , მოსპობა

და-ჭანგ-ვა (ჯ.ნ.) 89გვ. - ფრჩხილით ან ბრჭყალით დაკაწვრა.

ლაზ : ო-მღეზუ/ო-ბღეზუ - დაბეზდება 631გვ. (ა.თ.)

ო-ფალუ - (663გვ.) დასუფთავე , მოკვლა , მოსპობა

ო-ჭანგ-უ - (692გვ.) ფრჩხილით , კლანჭებით კაწვრა
თავად ჭანგი ნიშნავს ბასრ ფრჩხილებს , ბრჭყალებს.
მიკალიბება-მილაგება(ჯ.ნ.)164/მეკალიბაფა-
დალაგება(ა.თ.)510.

2. ფორმაუცვლელი სახელები:

მაგ: დუდი-თხემი (ჯ.ნ.) 96/ დუდი-თხემი, თავი (227)
ა.თ. ლაზურ ტოპონიმებში არსებობს ადგილი
დღევანდელ თურქეთში სოფ. აზლადაში, სადაც მოხდა
ლაზი ქრისტიანების თავის კვეთა და იმ ადგილს
დუდი კვათას ეძახიან.

კალაში-ზენა ქარი (ჯ.ნ.) 130/კალაში-სამხრეთის
ქარი(ა.თ.)353

კაპანი-ციცაბო(ჯ.ნ.)132/კაპანი-ქიანი, ციცაბო ადგილი
(ა.თ.)358

კაპეტი-ყამირი (ჯ.ნ.) 132/კაპეტი-მაგარი(ა.თ.)358

ჭონჭყოპი-სველი ჭაობიანი ადგილი(ჯ.ნ.) 326 / ჭონჭ-
ყოპი-ჭაობიანი ადგილი (ა.თ.)865

3. ფორმაცვალეზადი სახელები:

ნოლა-ნორჩი ტყე (ჯ.ნ.)190/ნოლა-სოფლის ან დაბის
ცენტრი.(ა.თ.)580.

ოკიდლოში ბადე-გასაკიდი ბადე (ჯ.ნ.)195/გეკიდლუ-
დაკიდება ოკიდლუში-გასაკიდი.(ა.თ.)92/608.

ოჭვათუ-საწვეთური(ჯ.ნ.)198/ოჭოთურა-საწვეთ-
ური.(ა.თ.)695.

ორივე სიტყვაში წვეთს უკავშირდება, მაგრამ ო-ჭვათ-
უ ლაზური წარმოებით გაფორმებული სიტყვაა.

მოჭო-კრუხი(ჯ.ნ.)177/მონჭვა-კრუხი (ა.თ.)515.

პეტელი-წვრილფეხა საქონლის ხმიანობა (ჯ.ნ.) 199/
ოპეტელუ-თხის ცხვრის კიკინი (ა.თ.)718

ჯუმადი-დეიდის , მამიდის ქმარი-ბიძა(ჯ.ნ)
350/ჯუმადი-ბიძა(ა.თ.)902

ჯუმა - ლაზურად ძმაა. ბიძა - ლაზურად ჯუმადია,
კონკრეტულად მამის, დედის, დეიდის, მამიდის
ქმარც ბიძიაა. გაყოფა ლაზურში არ ხდება.

4. **ლაზური ტოპონიმები:** ამ მასალებში გვხვდება
რამდენიმე ტოპონიმი, ესენია:

ონტაფურა-დელე სოფელ წყავროკაში (ჯ.ნ.)195

ონტა-ფურა/ფუნა **ონტონუ-ყვინთვა(ა.თ)640.** ყვინთვას
ნიშნავს და ამ სახელწოდებისვე მდინარეში საყვინთაო
ადგილების გამო ეს სახელწოდება მიიღო. **ფუნ/რა-** აფ-
იქსია და ადგილის მისანიშნებლად იხმარება **მთხიე-**
ფუნა, ქვაე-ფუნა ანუ თხილ-ნარი. რიყე- ეს ტოპონიმი
მთლიანად ლაზურია.

ოჩხამური(ჯ.ნ.)198-სათევზაო ადგილი. თავად
ავტორიც მისანიშნებს სიტყვის მეგრულ-ჭანურობას და
განმარტავს, როგორც სათევზაო ადგილს მდინარეს
ქობულეთში.

ო-ჩხომ-ურა-სადაც **თევზია** **ანუ** **სათევზაო**
ადგილია(ა.თ) 843

ჯიხანჯური(ჯ.ნ.) 346 გვ.-ჯიხაის ციხესიმაგრე ქობულ-
ეთსა და ოზურგეთს შორის.

ჯიხა ლაზური სიტყვაა და თავად ციხეს ნიშნავს
(ა.თ.)900. **ჯური** ანუ ძირი კომპოზიტი და ციხის ძირს
ნიშნავს.

დასკვნა

ამ ლექსიკონში მოძიებული მასალა მიგვანიშნებს ადრეულ ნასესხობებზე, რომელთა არსებობა განაპირობა ისტორიული შავიზღვის ანუ კოლხეთის სანაპირო ზოლში ლაზებისა და აჭარლების თანაცხოვრებამ. შემოგვრჩა როგორც ცალკეული ლექსიკა, რომელიც დღესაც იხმარება და აგრეთვე ტოპონიმები, რომლებიც აჭარულ დიალექტში იხმარება ლაზური ანუ პირვანდელი ფორმით, სახეუცვლელად.

გამოყენებული ლიტერატურა.

1. Noghaideli, J. (2015). „*Ach'aruli K'ilos Saleqsik'ono Masalebi*“. Batumi. (ნოღაიდელი, ჯ. (2015). „*აჭარული კილოს სალექსიკონო მასალები*“. ბათუმი);
2. Tandilava, A. (2013). „*Lazuri Leksik'oni*“. Tbilisi. (თანდილავა, ა. (2013). „*ლაზური ლექსიკონი*“. თბილისი).